

036

A-002356/17-74

10. září 1974

~~PRISNE TAJNE~~

O d b o r 17

Výtisk č. 41

Souhrnná informace rozvědky

Vztahy mezi Vatikánem a ČSSR

MEJZLIK

Za správnost:
pplk. J. ZAJIC, v. r.

Počet listů: 11

archiv bezpečnostních složek

134

Informace rozvědky č. 21

Vztahy mezi Vatikánem a ČSSR

Cílem informace je podat průřez názorů vatikánských činitelů a představitelů čs. kněžské emigrace na některé otázky, které mají být projednávány při rozhovorech mezi zástupci ČSSR a Vatikánu v září t.r. v Římě.

První polovina letošního roku proběhla ve znamení snažné aktivizace vatikánské politiky vůči socialistickým zemím. Její postup v tomto období nasvědčuje, že důsledně sleduje koncepci, vytýčenou na poradě vatikánských diplomatů v září minulého roku ve Frascati, kde po realistickém zhodnocení nových prvků v mezinárodní situaci byla za výchozí bod vatikánské východní politiky označena zásada "přátelského soužití".

Navenek se v současné době tato politika projevuje v usilovné snaze vatikánské diplomacie prohloubit formální styky se socialistickými zeměmi a dovést je, pokud možno, až na bázi regulérních diplomatických vztahů. V tomto ohledu si vatikánská Rada pro veřejné záležitosti církve, která plní funkci ministerstva zahraničních věcí, může připsat na své konto již jistá aktiva: v lednu t.r. došlo k navázání diplomatických styků mezi Vatikánem a NDR, v dubnu byl jmenován na Kubě, po velmi úspěšném, podle vatikánského hodnocení, pobytu tajemníka Rady CASAROLIho v této zemi, nový nunciatus a v plném rozsahu obnovena činnost nunciatury, a v poslední době bylo oznámeno zřízení zvláštní stálé mise při velvyslanectví PLR v Římě, která má udržovat podle vzájemné vatikánsko-polské dohody "stálé pracovní kontakty" se Sv. stolicí. Do stejné kategorie kroků

vatikánské diplomacie je ještě třeba zařadit odvolání ostráhomského arcibiskupa MINDSZENTYho, který nyní žije v exilu ve Vídni, z jeho funkce a tím i eliminování možnosti, aby nadále z titulu maďarského primase mohl ovlivňovat vnitřní vývoj katolické církve v MLR.

I když se vatikánským představitelům nepodařilo při zmíněných jednáních dosáhnout všeho, co si předsevzali (např. ustavení zvláštní mise PLR v Římě neznamená reciproční otevření nunciatury ve Varšavě), jsou v podstatě s dosaženými výsledky spokojeni a pokládají je za úměrné svým současným možnostem a odpovídající objektivním podmínkám.

Pokud jde o relaci Vatikán - ČSSR, očekávali vatikánští činitelé, že po jednání v prosinci minulého roku dojde k jejímu progresivnějšímu vývoji. Jako značné zklamání prezentují zejména odklad rozhovorů z jara t.r. na září, vyžádaný čs. stranou. Stěžují si rovněž na skutečnost, že neměli možnost provést patřičné přípravy a získat potřebné podklady pro další jednání. Hodně si slibovali zejména od uskutečnění kanonických šetření v ČSSR k možným kandidátům na biskupské stolce, které by jim umožnilo získat nejen požadované údaje o osobách, ale i další informace z církevně-politické oblasti. Je velmi pravděpodobné, že při jednání budou právě skutečností, že jim nebylo umožněno kanonická šetření provést, vysvětlovat, proč nepodnikli některé kroky v otázkách, k jejichž řešení se zavázali v protokole z posledního jednání (likvidace problému tajně vysvěcených biskupů v ČSSR).

Vzhledem k nedostatku podkladů nehodlají údajně vatikánští zástupci vystoupit na jednání s novými jmény kandidátů na biskupská místa. Jsou prý však schopni dát během 24 hodin vyjádření ke kterékoliv osobě, navrhané čs. stranou, přičemž hodlají preferovat kněze, kteří již působí ve funkcích vikářů nebo generálních vikářů, a na Slovensku pak kandidátů, kteří hovoří maďarsky, aby tak byly uspokojeny potřeby zde žijících maďarských katolíků.

Vedle otázky jmenování nových biskupů jsou vatikánští představitelé připraveni pokračovat v diskusi i o dalších bodech, obsažených v protokole z posledního jednání. Jde především o problém vytvoření samostatné slovenské provincie, činnost čs. kněžské emigrace, katolický tisk a semináře.

Při formulaci svého postoje k vytvořené samostatné slovenské církevní provincie vychází Vatikán z několika dokumentů. Jde především o tzv. modus vivendi, uzavřený mezi vládou ČSR a Vatikánem v roce 1928, ve kterém se výslovně praví, že ".....žádná diecéze nebude přesahovat státní hranice a žádná část ČSR nebude podléhat ordináři, jehož sídlo je za hranicemi čs. státu". Tato podmínka není v dnešní době uskutečněna na jižním Slovensku. Dalším dokumentem je apoštolská konstituce "Ad ecclesiastici regiminis" z roku 1937, ve které se podrobně hovoří o uspořádání církevně-právních poměrů na Slovensku (k jejímu uskutečnění nedošlo vzhledem k územním změnám na Slovensku během 2. světové války). Současný papež Pavel VI. se pak o nutnosti vytvoření slovenské provincie vyjádřil veřejně dvakrát v roce 1968 v listě nitranskému arcibiskupovi NESCEYovi a v listě "Antiquae nobilitatis", vydaném v roce 1969 při příležitosti 1 100. výročí smrti sv. Cyrila.

Kladný postoj Vatikánu k vytvoření samostatné slovenské církevní provincie oceňují i představitelé slovenské kněžské emigrace, kteří si jsou vědomi skutečnosti, že Vatikán ji nemůže vyhlásit jednostranně, jak to na něm velmi důrazně požaduje separatistická slovenská emigrace. Ředitel Slovenského ústavu Cyrila a Metoda v Římě HRUŠOVSKÝ nazval na zasedání předsednictva "Svetového kongresu Slovákov", konaném v květnu t.r. v Římě, tento nátlak za "klepání na otevřené dveře" a zdůraznil, že všechny kampaně, petice a články v emigrantských novinách jsou založeny na totálním nepochopení současného stavu v této otázce. Zároveň se vyslovil proti přeceňování významu slovenské provincie. I když souhlasí s tím, že její vytvoření by znamenalo jakési církevní uznání národní svébytnosti Slovenska, upozorňuje, že obecně se pojem církevní provincie nemůže ztožňovat s pojmem či hranicemi národa.

Představitelé slovenské kněžské emigrace se ostatně domnívají, že tato otázka není pro čs. stranu zdaleka tak palčivá, aby právě v ní nemohla Vatikánu udítn ústupek. Argumentují tím, že poskytnutím souhlasu k vytvoření slovenské provincie by ČSSR získala na mezinárodním fóru, projevila by pochopení a toleranci pro řešení církevních problémů, ale ve skutečnosti by církev dostala jenom "pozlátko", z něhož by pro náboženský život nevyplýnuly žádné pozitivní důsledky. Připomínají rovněž, že návrhy, které má čs. strana k této otázce, jsou zaměřeny dlouhodobě - je prý vidět ochotu čs. delegace o této záležitosti jednat, ale její vyřešení co nejvíce protahovat, i když nakonec na vytvoření provincie během 3 - 4 roků přistoupí. HRUŠOVSKÝ a další však zdůrazňují, že pro vatikánskou diplomacii je důležitější usilovat o čosažení "větší svobody" v jiných oblastech církevního života v ČSSR.

K činnosti čs. kněžské emigrace zachovává Vatikán i nadále navenek podceňující přístup a snaží se minimalizovat skutečnost, že integrální součástí její aktivity je zasahování do vnitropolitických (církvně-politických) poměrů v ČSSR. O neudržitelnosti současného postavení některých institucí kněžské emigrace, jejichž činnost je v podstatné míře směřována do ČSSR, však nemají pochybnosti ani jejich představitelé. Markantním důkazem toho je situace v Čs. bohoslovecké koleji NEPOMUCENUM v Římě. NEPOMUCENUM jako "papežská kolej" podléhá podle církevního práva přímo Vatikánu, který se nemůže zprostit odpovědnosti za nepřátelskou aktivitu proti ČSSR zde činných českých kněží - emigrantů. Souhlas vatikánských míst s pronajmutím větší části koleje kanadskému episkopátu, ke kterému muselo české vedení přistoupit pro velkou zadluženost učiliště letos na jaře, je tedy zřejmě třeba chápat i jako snahu Vatikánu přijít na jednání s tímto faktem jako důkazem "dobré vůle" řešit otázky kněžské emigrace. Podle všeobecného názoru představitelů kněžské emigrace by však Vatikán dříve či později zřejmě přistoupil i na personální změny, či dokonce na předání koleje do rukou čs. episkopátu, pokud by to bylo čs. stranou důrazně požadováno. V této souvislosti se připomíná, že obdobné ústupky již Vatikán učinil MLR, PLR a Jugoslávii.

Poněkud jiné je postavení Slovenského ústavu Cyrila a Metoda, který je střediskem protičeskoslovenské aktivity slovenských kněží. Ústav, který má oficiálně statut "malého semináře", je totiž církevně-právně podřízen ordináři římské diecéze. V případě stížností čs. strany na činnost pracovníků ústavu mohou tudíž vatikánští představitelé poukazovat na to, že se jedná o záležitost, která patří do kompetence místního ordináře.

Uvědomíme-li si, že biskup POLETTI je navíc slovenského původu, který se do jisté míry cítí být s knězy z ústavu duchovně spjat, pak je evidentní, proč slovenští kněží z SUCM pocítují relativně menší nejistotu z budoucnosti než jejich kolegové z NEPOMUCENA.

Avšak ani oni si nedělají o stabilitě svého postavení přílišné iluze. Také oni zdůrazňují, že kdyby čs. strana trvala na odstranění některého kněze z jeho funkce, pak pravděpodobně toho dosáhne. Pro ilustraci uvádějí případy dr. LITVI, představitele slovenských jezuitů v zahraničí, který musel opustit Řím a odejít v roce 1970 do Kanady, a jezuitu Petra OVEČKY, který rovněž na základě tlaku čs. strany, byl propuštěn z vatikánského rozhlasu.

Je proto snahou vedoucích představitelů kněžské emigrace stát stranou tiskových a jiných veřejných kampaní, být pokud možno nenápadnými, aby vzbuzovali co nejméně pozornosti a nezavdávali příčinu stát se "objekty" čs. - vatikánského vyjednávání.

Tato tendence se v poslední době výrazně projevuje v postoji slovenské kněžské emigrace k uspořádání plenárního zasedání "Světového kongresu Slovákov" v roce 1975 v Římě. Prakticky jednomyslně se na schůzce slovenských kněží v zahraničí, která se konala v únoru t.r. v SUCM, postavili účastníci proti tomuto zámeru vedení SKS, a i když argumentovali zejména tím, že konání takové vyložené politické akce v rámci "svatého roku" by nutně muselo vyvolat ostrou negativní odezvu v ČSSR a mohlo by vážně narušit čs. - vatikánské vztahy a zkompromitovat myšlenky "svatého roku", v podtextu jednotlivých projevů bylo možno vysledovat i davy z vlastní kompromitace a tím ohrožení osobní existence.

Se stejným stanoviskem vystoupili tito kněží i na zasedání předsednictva SKS v květnu t.r. v Římě. Zde ovšem museli ustoupit, zvláště poté, co se k předsedovi SKS ROMANovi, který tvrdě trval na pořádání této akce v Římě, přidali i představitelé slovenské hierarchie v zahraničí - biskupové HNILICA, GRUTKA a RUSNAK. HRUŠOVSKÝ a další pracovníci z SÚCH si dobře uvědomují, že jejich aktivita v rámci SKS je čs. stranou snadno napadnutelná, neboť separatismus, který je politickým krédem SKS, je např. i ve zmíněném "modu vivendi" z roku 1928 oboustranně specifikován jako vážná překážka k vykonávání církevních funkcí.

Pokud je nám známo, stanovisko vatikánského státního sekretariátu k uspořádání zasedání SKS v roce 1975 v Římě bylo zpočátku odmítavé. Nedá se ostatně ani předpokládat, že by pracovníci Rady pro veřejné záležitosti církve byli ochotni tímto způsobem riskovat vznik nutné konfliktní situace ve vztazích s ČSSR. Přesto však ROMAN našel později v římské kurií pochopení pro svoji akci a podle vlastních slov dosáhl dokonce toho, že slovenští kněží, kteří se budou na přípravě a průběhu zasedání SKS podílet, nebudou ze strany Vatikánu vystaveni žádné represí. Předpokládáme, že ROMAN našel podporu (zřejmě s pomocí biskupů GRUTKY a RUSNAKa) u kritiků vatikánské "východní politiky", kteří vítají příležitost, že zasedání SKS, jehož se mají zúčastnit v rámci poutí do Říma tisíce zahraničních Slováků, se stane nejenom manifestací "práva" slovenského národa na nezávislost, ale i tribunou, z níž budou do světa hlášány myšlenky o "trpící a umlčené" církvi v ČSSR.

Takto jsou kněží z SÚCM postaveni před určité dilema na jedné straně u nich přetrvávají obavy z kompromitace před čs. úřady, na druhé straně jsou nuceni následovat své církevní nadřízené - biskupy, kteří ovšem existenčně ohroženi nejsou.

Otázka zasedání SKS v roce 1975 v Římě se jeví pro čs. stranu jako vhodný negociační faktor, neboť SÚCM je institucionálním členem SKS a jeho pracovníci HRUŠOVSKÝ, NAHALKA a další se podílejí na práci jeho náboženské komise.

Spojení slovenské kněžské emigrace a SKS je v současné době vhodným prvkem k jednání i z jiného důvodu. Koncem dubna t.r. vydal Vatikán osmý svazek dokumentů z 2. světové války "Svatá stolice a oběti války", kde v pasáži věnované odsunu židovských obyvatel z okupovaných zemí, je značné místo věnováno deportaci židů ze Slovenska. Je to do značné míry kompromitující materiál pro slovenské separatisty v zahraničí, z nichž někteří, bývalí vysocí funkcionáři tzv. slovenského státu, se nemohou zbavit určité osobní odpovědnosti za spáchané zločiny. Není tudíž divu, že materiál vzbudil v řadách separatistů i kněžské emigrace značný rozruch a že se jejich představitelé snaží podniknout kroky na eliminaci dopadu těchto autentických svědectví na světové veřejné mínění.

Tato otázka vzbudila pochopitelně velkou pozornost i na zmíněném zasedání předsednictva SKS v Římě. Všeobecně byly tyto materiály označovány jako "neobjektivní" a bylo konstatováno, že jejich uveřejnění

v současné době je špatným tahem Vatikánu, který takto dává čs. sdělovacím prostředkům do rukou argumentaci "proti lidem, kteří se v těžkých dobách zasloužili o katolickou církev". Nejostřeji na niho reagoval předseda ROMAN, který mj. prohlásil, že "...Vatikán dělá sprostou politiku, a to nejenom dneska". Nakonec bylo přítomnými rozhodnuto podat po pečlivém prostudování celé otázky protest na vatikánský státní sekretariát.

Určitý vliv na atmosféru jednání může mít i kampaň, kterou čs. kněžská emigrace rozvinula v souvislosti s úmrtím litoměřického kardinála TROCHTY. Dopis vídeňského pátera NOVOTNEHO papeži Pavlu VI. a K. WALDHEIMovi, obsahující "autentické svědectví" o příčinách smrti kardinála, převzal prakticky všechny tiskové agentury a hlavní buržoazní listy a rozhlasové stanice. Široce byl v těchto sdělovacích prostředcích popisován i průběh samotného pohřebního obřadu, komentována údajná omezení vydaná v této souvislosti čs. úřady apod. Všeobecně je možno rovněž konstatovat, že smrt kardinála TROCHTY dala nový impuls k aktivizaci některých složek čs. kněžské emigrace a z hlediska bezpečnostního opět prokázala efektivnost její informační sítě vybudované v ČSSR.

Velmi agresivně o této události referoval tisk kněžské emigrace, především pak měsíčník NOVÝ ŽIVOT. V obáhlém článku se zde např. tvrdí, že pražskému administrátoru TOMÁŠKOVI bylo zakázáno pronést kázání, že čeští biskupové byli ihned po obřadu izolováni od vatikánského zástupce PUGGIHO a že celkově byla atmosféra velmi tísnivá. Berlínský kardinál BENGSCHEK dokonce prý poznamenal kardinálu WOJTYLOVI: "Jsem už

dvacet let pod komunismem, ale teprve tady plně poci-
tují, co to je komunismus...." A k opatření během
obřadu: "Strana se opravdu musí cítit slabá, když nám
ani soukromě nedovolí celebrovat....".

Dne 11. května 1974 se v titulárním kostele kardi-
nála TROCHTY v bazilice sv. Jana BOSKA v Římě konala
zádušní mše za TROCHTU, jíž se zúčastnil vedle čs.
kněžské emigrace a krajanů velký počet saleziánských
kněží, a na níž byl hlavním celebrantem chilský pri-
mas kardinál HENRIQUEZ. Ten ve svém kázání mj. mluvil
i o "statečném postoji TROCHTY a jeho věznění za ko-
munismu" a dokonce prakticky v celém rozsahu do něho
zahrnul i obsah zmíněného dopisu NOVOTNEHO, aby nako-
nec došel k závěru, že události, které se odehrály v
předvečer kardinálovy smrti, je možno považovat za je-
jí "bezprostřední příčinu". Význam a závažnost této
události vystupuje do popředí především tím, že jí
byl přítomen arcibiskup CASAROLI a že o ní, ovšem s vy-
necháním inkriminujících pasáží HENRIQUEZova projevu,
referoval i polooficiální vatikánský OSSERVATORE RO-
MANO. CASAROLIho účast na této výrazně nepřátelské pro-
tičeskoslovenské akci nelze hodnotit jinak než jako
oficiální ztotožnění se vatikánské diplomacie s obsa-
hem dopisu NOVOTNEHO.

Závěry:

Lze předpokládat, že na nadcházejícím jednání
bude klást vatikánská delegace hlavní důraz na obsa-
zení volných biskupských míst a potom na otázky roz-
šíření "svobod" náboženského života v ČSSR. Bude zřej-
mě sondovat dále i možnost vytvoření samostatné slo-
venské církevní provincie, kterou však podle našeho
názoru nepovažuje za meritorní.

Všeobecně předloží zřejmě i některé návrhy na řešení otázky tajných biskupů; zde se ovšem dá očekávat snaha vatikánských zástupců požadovat umožnění dalších šetření k jejich osobám.

Pokud jde o problém kněžské emigrace, bude zřejmě pro vatikánskou delegaci nejožehavější otázkou prezentace snahy slovenských separatistů o zneužití "svatého roku", na němž se má podílet slovenská kněžská emigrace. Domníváme se, že důrazný postoj čs. zástupců v tomto bodě by mohl přinést určitý pozitivní výsledek a ve svých důsledcích vést k ohrožení plánu na uskutečnění plenárního zasedání SKS v roce 1975 v Římě.

archiv bezpečnostních složek